

ПРОФЕСІЙНО-ЕТИЧНА КУЛЬТУРА ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПОЗИЦІЇ МАЙБУТНІХ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ PROFESSIONALLY ETHICS CULTURE AS CONDITION OF FORMING OF PROFESSIONAL POSITION OF FUTURE MEDICAL WORKERS

У статті досліджено проблеми становлення професійно-етичної культури майбутніх медичних працівників у процесі формування професійної позиції. Розкрито сутність понять «культура», «етична культура особистості», «професійна культура», «етика», «деонтологія», що є визначними для формування професійно-етичної культури медиків. Проаналізовано питання становлення професійної культури медичних працівників. Окреслено значення дотримання норм професійної етики та деонтології у процесі професійного становлення особистості. Визначена роль професійно-етичної культури як умови формування професійної позиції майбутніх медичних працівників.

Ключові слова: культура, етика, деонтологія, етична культура особистості, професійно-етична культура.

В статье исследованы проблемы становления профессионально-этической культуры будущих медицинских работников в процессе формирования профессиональной позиции. Раскрыта сущность понятий «культура», «этическая культура личности», «профессиональная культура», «этика», «деонтология», которые являются важными для формирования профессионально-этической культуры медиков. Проанализированы вопросы становления профессиональной культуры медицинских

работников. Определено значение соблюдения норм профессиональной этики и деонтологии в процессе профессионального становления личности. Определена роль профессионально-этической культуры как условия формирования профессиональной позиции будущих медицинских работников.

Ключевые слова: культура, этика, деонтология, этическая культура личности, профессионально-этическая культура.

The article deals with the problem of formation of professional and ethical culture of future medical workers in the process of formation the professional position. The essence of the concepts of "culture", "ethical culture of the individual", "professional culture", "ethics", "deontology", which are outstanding for the formation of the professional and ethical culture of physicians, is revealed. The questions of the formation of the professional culture of medical workers have been analyzed. The importance of adherence to the rules of professional ethics and deontology in the process of professional development of the personality is outlined. The role of professional and ethical culture as a condition of formation of professional position of future medical workers is determined.

Key words: culture, ethics, deontology, ethics culture of personality, professionally ethics culture.

УДК 377.36:616–057.86

Попова Н.О.,

аспірант кафедри педагогіки та освітнього менеджменту
Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Постановка проблеми у загальному вигляді.

У зв'язку зі змінами в галузі медицини, в сучасних умовах реформування актуалізується проблема якісної підготовки фахівців медичної галузі з відповідним рівнем професіоналізму. Від рівня професіоналізму сучасних медичних працівників залежить ефективність, успішність та результативність їхньої професійної діяльності та рівень сформованості професійної позиції. Невіддільним складником професійної позиції майбутнього медичного працівника, показником його моральної та професійної зрілості є рівень професійно-етичної культури. Діяльність молодшого медичного працівника, окрім володіння фаховими компетентностями, потребує дотримання норм медичної етики та моралі, вимагає певного рівня професійної культури поведінки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми професійної культури та її формування розглянуто науковцями з різних позицій: теоретичні засади професійної культури досліджували науковці С. Батишев, А. Деркач, Е. Зеєр, І. Сабатовська, С. Сисоєва; формування професійної культури майбутніх педагогічних працівників розглядали П. Батура, Н. Бочарникова, В. Гриньова, Г. Железовська, В. Ігнатів, І. Ісаєв,

І. Пальшкова, О. Пономаренко, В. Сластьонін та інші.

Різні аспекти професійної підготовки майбутніх медиків досліджувалися вченими в таких напрямках: питання медичної етики розглядали Ю. Віленський, Н. Касевич, В. Москаленко, Н. Пасечко, М. Попов, І. Сенюта; проблеми виховання гуманності у майбутніх медиків висвітлили у своїх працях О. Андрійчук, Т. Дем'янчук, А. Остапенко; проблеми медичної деонтології досліджували Є. Вагнер, М. Васильєва, В. Вербицький, О. Грандо, Л. Переймибіда, Л. Пиріг, Г. Царгородцев. Крім того, теоретичні засади професійно-моральної культури медичних працівників досліджено науковцем Г. Безродньою, професійно-етичної культури – науковцем Ю. Колісник-Гуменюк.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми.

Посилення уваги медичних структур до питання формування професійно-етичної культури медиків зумовлене соціальними та культурологічними чинниками, адже професійно-етична культура медиків має вплив на характер вирішення багатьох соціальних проблем. Питання становлення професійної культури медиків досліджено в низці наукових праць та поряд із тим залишається невизначеною роль професійно-

етичної культури майбутніх медичних працівників на етапі професійного становлення в процесі формування професійної позиції.

Мета статті. Метою статті є дослідження ролі професійно-етичної культури майбутніх медичних працівників як умови формування професійної позиції.

Виклад основного матеріалу. Аналіз науково-педагогічної літератури дає змогу стверджувати, що поняття професійно-етична культура не є простим механічним поєднанням термінів «професіоналізм», «етика», «культура». У контексті нашого наукового дослідження це синтез, який створює нове явище, що поєднує професійну майстерність та загальну культуру людини, що безпосередньо впливають на формування професійної позиції майбутнього медичного працівника. Вважаємо, що для розв'язання проблеми формування професійно-етичної культури медичного працівника необхідним є окреслення та визначення понятійно-категоріального апарату, а саме «культура», «етична культура особистості», «професійна культура», «етика», «деонтологія».

Науковці розглядають культуру як багатогранне явище, багатоаспектну діяльність. Як дефініція у філософії, педагогіці, історії поняття «культура» набуло поширення з другої половини XVIII століття як особливий аспект життя суспільства, показник відмінності людського життя від життя тваринного світу. Термін «культура» походить від латинського *cultura* – обробка, виховання, освіта. Одне із загальних визначень феномена культури: це сукупний результат продуктивної діяльності людей, а також сам процес творення матеріальних і духовних цінностей [1, с. 472].

Філософський словник подає визначення культури: «соціально-прогресивна творча діяльність людства у всіх сферах буття й свідомості, що є діалектичною єдністю процесів опредмечування (створення цінностей, норм, знакових систем тощо) та розпредмечування (освоєння культурної спадщини) і спрямована на перетворення дійсності, на перетворення багатства людської історії на внутрішнє багатство особистості, на всебічне виявлення й розвиток сутнісних сил людини [2, с. 225].

Науковець С. Гончаренко так визначає культуру: «сукупність практичних, матеріальних, духовних надбань суспільства, які відображають історично досягнутий рівень розвитку суспільства й людини та втілюються в результатах продуктивної діяльності» [3, с. 182].

Вплив культури на розвиток особистості здійснюється у всьому її багатогранному обсязі. Водночас слід зазначити, що культура здійснює досить вагомий вплив на розвиток особистості як професіонала, адже кожна галузь професійної діяльності вимагає відповідних культурних чинни-

ків, які в подальшому формують професійну культуру особистості.

Поняття «професійна культура» (з позиції культурологічного підходу) з'явилося у вітчизняній науці у 80-х роках ХХ ст. Термін «професійна культура» підкреслює, що культура розглядається у відношенні специфічної якості діяльності спеціаліста та розкриває предметний зміст культури, який визначається специфікою професії, професійною діяльністю та професійною спільнотою [4, с. 41].

Окремі науковці визначають культуру професійної діяльності як певний ступінь розвитку знань, умінь та навичок у конкретній сфері діяльності, що має певний результат.

Нам імponує думка С. Дружилова щодо визначення професійної культури: «системи професійних цінностей, професійних норм і традицій (діяльнісна характеристика) та як результат професійної соціалізації й ідентифікації особистості (психологічна характеристика)» [5, с. 5].

Професійна культура містить загальну культуру особистості, ціннісні аспекти її діяльності, вироблення і розвиток її умінь і навичок, від яких безпосередньо залежить виконання професійних обов'язків. У процесі формування професійної культури фахівцеві необхідно прищеплювати чіткі світоглядні позиції, враховуючи гуманістичні цінності та ідеали. Формуючи професійну культуру майбутніх медичних працівників, необхідно виховувати культурно розвинену особистість, що відповідатиме загальній формулі «фахівець – громадянин – людина», в якій всі складники рівнозначні. У професійній культурі особистості можна виділити комплексну систему елементів: професійне мислення, професійну мотивацію, професійні знання, уміння та навички, професійний досвід, ступінь готовності до професійної діяльності, професійну майстерність, адаптованість до професійного середовища, професійну етику та мораль.

Професійне мислення – це інтелектуальна діяльність щодо вирішення професійних завдань, способів аналізу професійної ситуації, прийняття професійних рішень. У процесі підготовки майбутніх медичних працівників вагомим значення набуває вміння вирішувати проблемні ситуації в обмежений проміжок часу; уміння вирішувати незаплановані задачі, які виникають під час професійної діяльності.

Професійна мотивація як елемент професійної культури – це насамперед усвідомлення цілей професійного навчання, розуміння теоретичного і практичного аспектів знань, професійна спрямованість освітньої діяльності, наявність пізнавального психологічного клімату у студентському середовищі. Джерела мотивів створюють позитивне ставлення як до навчальної, так і до майбутньої професійної діяльності.

Професійний досвід – сукупність умінь, знань особистості, накопичених під час освоєння професійних завдань та їх виконання. Професійний досвід формується в процесі професійної діяльності особистості, його значення та якісні характеристики не є однозначними і розрізняються залежно від процесу набуття. Вже під час навчання у медичному коледжі студент починає набувати практичний професійний досвід, який виникає як результат цілеспрямованого впливу на особистість. Компоненти професійно-особистісного досвіду майбутнього медика формуються у різних сферах професійної діяльності: відвідання практичних баз навчання, спілкування з медичними працівниками, пацієнтами, виконання практичних навичок, пошуково-дослідницька робота та інше. У процесі формування особистісно-професійного досвіду вагомим значення набуває ступінь психологічної готовності до оволодіння медичною професією та адаптованості до професійного середовища, які необхідно формувати в студентів за допомогою низки заходів: моделювання ситуацій професійної діяльності, ігрових методів, лекційних та практичних занять, під час яких слід звернути увагу на виховання гуманізму, толерантності, поваги та доброти. Саме формування морального ставлення майбутнього медичного працівника до пацієнта має виявлятися в кожній його професійній дії. Професійна мораль – це специфічні вимоги моральності, пов'язані з виконанням тієї або іншої професійної діяльності.

З огляду на вищезазначене, в контексті нашого наукового дослідження пропонуємо розглядати професійну культуру майбутніх медичних працівників як інтегральну особистісну якість, в якій знаходять прояв професійні знання, вміння та навички, ціннісні орієнтації, необхідні для виконання обов'язків медичного працівника. Водночас медичний працівник має володіти цілим комплексом професійних рис, без яких безпосереднє виконання професійних обов'язків не є можливим.

Визначальною рисою професійної діяльності медичного працівника, як зазначає М. Касевич, є чуйність до пацієнта – щире намагання полегшити його страждання, втішити і підбадьорити у разі погіршення самопочуття або тяжкого перебігу захворювання [6, с. 114].

Враховуючи близькість понять «мораль» та «етика», слід виокремити їхні деякі особливості. Термін «мораль» найчастіше використовують, коли йдеться про поведінку людини; поряд із тим етика – теорія моралі.

Враховуючи аналіз філософських першоджерел та зважаючи на специфічну роль медичного працівника в суспільстві, можна зазначити, що моральні принципи діяльності є одними з головних у формуванні етичної культури майбутнього медика не лише як професіонала, а й як особис-

тості з гуманістичним світоглядом. Етична культура медичного працівника, попри постійну зміну етичних учень, завжди є гуманістичною та альтруїстичною. В основі етичної культури медичного працівника має бути любов та повага до інших людей, здатність до самопожертви заради блага інших.

Етика медичного працівника – це частина загальної етики, яка визначає моральні засади поведінки медичного працівника у сфері його діяльності. Медична етика включає в себе сукупність норм поведінки та моралі, створює підґрунтя для почуття обов'язку та честі, моральних переваг медичного працівника.

Вивченням сукупності етичних норм і принципів поведінки медичного працівника під час виконання своїх професійних обов'язків займається деонтологія. Основні принципи медичної деонтології відображені в низці міжнародних документів, а саме: Загальній декларації прав людини (1948 р.), Міжнародному кодексі медичної етики (1948), Етичному кодексі лікаря України (2009 р.) та ін.

Вагомий вклад у розвиток деонтології та етики внесли видатні вчені сучасності Н. Сокольський, О. Михайленко, Г. Степанівська. Виокремленням понять «медична етика» та «медична деонтологія» займалися науковці Т. Аболіна, І. Керимов, О. Ковальова, Н. Крилова, С. Левенець, С. Острополець, І. Силуянова, П. Тищенко, Б. Юдин та інші. Аналіз наукових джерел надає можливість стверджувати, що медична етика та медична деонтологія поняття не тотожні; медична деонтологія є частиною медичної етики.

Розкриття питання прояву норм професійно-етичної культури майбутніх медичних працівників виходить з того, що медик як представник професійної спільноти не може бути вільним від виконання певних правил етики та моралі, що формуються вже під час навчання у медичному коледжі, впроваджуються протягом усього періоду професійної діяльності, є необхідною умовою формування професійної позиції.

Останніми роками роль середнього медичного персоналу зростає. Якщо раніше основними функціями медичної сестри були догляд за хворим та виконання призначень лікаря, то нині медичні сестри, фельдшери працюють зі складною медичною технікою, що вимагає високої кваліфікації знань та постійного професійного самовдосконалення. Високий рівень фахових знань та умінь, точність у виконанні призначень, а також високий рівень професійно-етичної культури – тактовність, людяність, уважність, самовладання, чуйність – якості, які вкрай необхідні сучасному медичному працівнику. Проте надзвичайно важливим залишається спілкування з хворим. Жоден комп'ютер не може замінити людського слова, щирого співчуття та вчасної допомоги. Медичний працівник має намагатися забезпечити хворому

оптимістичний настрій, впевненість у швидкому одужанні. На цьому етапі великого значення набуває культура спілкування медичного працівника як невіддільна частина професійно-етичної культури медика. Без оптимального душевного спілкування діяльність медичного працівника навіть високої кваліфікації може не дати потрібного результату. Окрім знання професійної термінології, медичний працівник має володіти культурою ведення діалогу, полілогу, володіти прийомами написання та виголошення промови, вміти вести та підтримувати ділову розмову. Від рівня сформованості професійного мовлення медичних працівників залежить характер стосунків між медиком і пацієнтом: довіра чи недовіра, емпатія, автентичність та ін. Таким чином, можна стверджувати, що без наявності мовної свідомості, без уважного ставлення мовця до власного мовлення не можна говорити про культуру мовлення фахівця як структурного елемента професійно-етичної культури. Тільки свідоме ставлення особистості – майбутнього фахівця медичної галузі – до підвищення культури мовлення забезпечить професійне становлення фахівця в процесі формування професійної позиції.

Висновки. З огляду на вищезазначене, можна стверджувати, що професійно-етична культура медичних працівників є складним, системним, соціокультурним явищем у структурі загальнолюдської культури, що формує соціальний досвід зі збереження життя та здоров'я людства. Слід зазначити, що професійно-етична культура

постійно розвивається, маючи безпосередній вплив на характер професійної діяльності. Вагомого значення на етапі становлення медичного працівника набувають принципи морально-професійних якостей як прояву культури особистості. Працівники медичних закладів мають володіти основами професійної етики та деонтології, правилами міжнародних етичних норм. У контексті нашого наукового дослідження відповідний рівень сформованості професійної позиції забезпечить належний рівень професійно-етичної культури медичного працівника, що в подальшому матиме позитивний вплив на професійний розвиток особистості.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Балдынюк Д.И. Системное исследование культуры общения педагога (теоретический аспект): автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. М., 1989. 24 с.
2. Философский словарь/под ред. И. Фролова. 5-е изд. М.: Политиздат, 1987. С. 225.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. 376 с.
4. Виноградов В., Синюк А. Подготовка специалиста как человека культуры. *Высшее образование в России*. № 2. 2000. С. 41
5. Дружилов С.А. Психологические проблемы формирования профессионализма и профессиональной культуры специалиста. Новокузнецк: ИПК, 2000. 280 с.
6. Касевич М.Н. Медсестринська етика і деонтологія: підручник. К.: Медицина, 2009. 200 с.